

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

О. С. Пономарьов, Н. В. Серeda, М. К. Чеботарьов

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ:
СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ
В КУЛЬТУРІ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
для магістрантів спеціалізації «Педагогіка вищої школи»

Затверджено
редакційно-видавничою
радою університету,
протокол № 1 від 16 січня 2019
р.

Харків
НТУ «ХПІ», 2019

ББК 74.58-2я73
УДК 338.2(075.8)
П 56

Рецензенти: *О.К. Чаплигін*, д-р філософських наук, проф.
(Харківський національний автомобільний університет);

О.А. Ігнатюк, д-р педагогічних наук, проф.
(Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»)

Пономарьов О. С.

Філософія освіти: Система цінностей в культурі педагогіки вищої школи : навчально-методичний посібник [Текст] / О.С. Пономарьов, Н.В. Серeda, М.К. Чеботарьов. – Харків: НТУ «ХПІ», 2019. – 34 с.

Проаналізовано сенс і значення культури педагогічної діяльності та її суспільну цінність. Показано, що культура педагогічної діяльності впливає з ціннісної орієнтації педагогіки вищої школи. Детально розглянуто основні цінності вищої освіти та ціннісні аспекти педагогічної діяльності.

Для слухачів магістерської програми зі спеціалізації «Педагогіка вищої школи», аспірантів та молодих викладачів, всіх, хто цікавиться проблемами педагогіки вищої школи.

Лл. 5. Бібліогр.: 27 назв.

ББК 74.58-2я73
УДК 338.2(075.8)

© О.С. Пономарьов, Н.В. Серeda, М.К. Чеботарьов, 2019

© НТУ «ХПІ», 2019

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Вступ.....	6
1. Суспільна цінність культури педагогічної діяльності.....	8
2. Ціннісна орієнтація педагогіки вищої школи.....	12
3. Основні цінності вищої освіти.....	15
4. Ціннісні аспекти культури педагогічної діяльності.....	20
5. Системний характер культури педагогічної діяльності.....	23
Список рекомендованої літератури.....	27
Запитання і завдання для самоконтролю.....	27
Післямова.....	29
Список використаних джерел.....	30
Іменний покажчик.....	32
Анотація.....	33
Abstract.....	33

ПЕРЕДМОВА

Сучасним поколінням людей довелося жити, вчитися і працювати в нових умовах, пов'язаних з кардинальними змінами багатьох аспектів суспільного, а відтак й індивідуального буття людини. Однією з основних подібних змін стало формування, становлення і розвиток принципово нового, інноваційного типу суспільного розвитку. Його відмітними характеристиками виступають:

- не тільки прискорення, а й розгалуження науково-технічного прогресу;
- інформатизація всіх сфер суспільного життя;
- глобалізація світогосподарських зв'язків;
- скорочення циклу старіння й оновлення технологій;
- швидка розробка і впровадження так званих високих технологій.

До останніх звичайно прийнято відносити такі перспективні розробки, які включають штучний інтелект і робототехніку, нанотехнології, біотехнології, нетрадиційні джерела енергії, ресурсо- та енергозощадження тощо. Розробка цих технологій та особливо їх практичне використання вимагають підготовки відповідних кадрів. Це мають бути творчі особистості з баченням перспективи, з інноваційним стратегічним мисленням та інтелектуальним потенціалом.

Розглянуті достатньо складні й суперечливі реалії сьогодення вимагають істотного підвищення якості освіти взагалі й якості вищої освіти особливо. Адже саме від неї чи не визначальною мірою залежить подальша доля людської цивілізації. Іншими словами, вона повинна готувати фахівців, відповідальних за гармонію відносин в системі «людина – суспільство – природа – техносфера».

А для цього вкрай необхідно мати високоякісний науково-педагогічний склад вищої школи. Професіоналізм викладачів включає в себе: предметну компетентність, тобто знання у сфері навчальних дисциплін, які викладаються, а також знання у суміжних сферах; високий рівень педагогічної майстерності; високий рівень загальної і професійної культури; чіткі світоглядні позиції, моральнісні принципи і переконання.

Саме таку цілеспрямовану підготовку фахівців з педагогіки вищої школи здійснюють науковці кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами імені академіка І. Зязюна

Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» на чолі з її завідувачем, доктором педагогічних наук, професором, членом-кореспондентом Національної академії педагогічних наук О. Г. Романовським. Ця підготовка відбувається відповідно до магістерської програми зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» спеціалізація «Педагогіка вищої школи».

В цій діяльності ми виходимо з творчого осмислення і застосування інноваційних педагогічних технологій з метою забезпечення максимально повного задоволення вимог державної освітньої політики, Закону України «Про вищу освіту», стандартів вищої освіти та інших нормативних документів. Так, в результаті навчання випускники магістерської програми повинні знати та розуміти базові світоглядні та соціокультурні знання, що сприяють розвитку загальної культури й соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності.

Істотну роль при цьому відіграє вивчення дисципліни «Філософія освіти». Особливістю її викладання є не тільки прагнення сформувати у студентів чіткі світоглядні позиції й ціннісне сприйняття своєї професії, але й прищепити культуру логічного мислення. Перефразуючи І. Канта, ми прагнемо навчити їх не філософії, а філософствуванню. Іншими словами, метою цієї дисципліни і є вироблення у студентів уміння і прагнення з чітких логіко-методологічних позицій аналізувати складні педагогічні ситуації і знаходити ефективні шляхи, способи і засоби успішного їх подолання. Більш того, вони мають навчитися прищеплювати світоглядні позиції й методологічні підходи до організації та здійснення професійної діяльності своїм майбутнім студентам.

Допомагати нашим слухачам в оволодінні такими знаннями й уміннями, у формуванні у них системи життєвих цінностей і гуманістичних світоглядних позицій та професійної культури і призначена дана робота. Її зміст і характер подання матеріалу апробовані в процесі багаторічної практики викладання курсу «Філософія освіти». Певні аспекти педагогічної культури та її ціннісного сенсу висвітлені в окремих публікація авторів і в дипломних роботах студентів.

Вступ

Поняття цінностей є однією з важливих філософських категорій і з давніх пір привертає увагу дослідників. Сам його сенс вказує на особливе значення для людини чи певної людської спільноти тих чи інших об'єктів, відносин чи явищ об'єктивної дійсності. В загальній системі філософських знань склалася спеціальна галузь, яка вивчає світ цінностей і називається аксіологія (від грецьк. *αξια* – цінність та *λογος* – вчення). Як філософське вчення про сутність цінностей, структуру світу цінностей та їх місце в житті людини і суспільства, аксіологія вивчає зв'язки цінностей між собою, їхні взаємозв'язки з природою, культурою і суспільством, з особистістю та її діяльністю. Як підкреслюється у філософському словнику за редакцією А.П. Алексеева, аксіологія являє собою «філософське вчення (науку) про *цінності*, про їх походження і сутність, про їх місце в реальності» [13, с. 10].

Проблема цінностей у широкому культурному розумінні неодноразово виникала в історії людської цивілізації в періоди зламу звичних традицій, перегляду звичних поглядів на взаємовідносини особистості, суспільства, держави і світу. Саме такий період людство переживає сьогодні, коли істотних, справді тектонічних змін зазнають не тільки цілі, зміст і характер суспільного виробництва, а й система життєвих цінностей, інтересів та ідеалів, характер суспільних відносин і міжособистісного спілкування. Ось чому аксіологія привертає особливу увагу не тільки філософів, а й психологів, педагогів, представників інших соціально-гуманітарних наук.

Першим в історії європейської філософії, хто поставив питання про сутність того, чим є *благо*, був Сократ. В традиції філософії об'єктивного ідеалізму Платона, а пізніше Г. Гегеля цінності розглядалися як невід'ємна складова частина буття, тобто вважалося, що вони носять об'єктивний характер. Цінність – це специфічний соціальний феномен позитивної значущості для людей в системі їх суспільно-історичної діяльності. Вперше послідовно розмежував і протиставив сферу суцього, фактичного і сферу належного, ціннісного І. Кант. На його переконання, цінність – це «предмет, існування якого само по собі завжди є метою, а не засобом». Аксіологія ж, як теорія цінностей, увійшла до структури філософії як спеціальна наукова дисципліна завдяки роботам Г. Лотце і неокантіанцям Баденської школи.

Є різні підходи до аналізу проблем цінностей. За одним джерелом цінності розглядаються як біопсихологічна інтерпретована потреба людини, коли цінності являють собою емпірично зафіксовані факти спостережень реальності. Самі цінності розглядають з позицій їх «корисності» (Ч. Пірса та Дж. Дьюї). Таким чином, маючи начебто суб'єктивну природу, цінності виявляються пов'язаними і з емпіричним світом, з об'єктивною реальністю. За другим підходом, характерним для представників Баденської школи неокантіанства (насамперед В.Віндельбанд і Г.Ріккерт), цінність розглядається як ідеальне буття норми, що не співвідноситься з емпіричною свідомістю. У подальшому цей підхід був розвинений в теоріях культури, які досліджували М.Вебер, В.Дільтей, А. Тойнбі, О.Шпенглер. Вони висунули теорію множинності рівноправних ціннісних світів, замкненості і незводимості одна до одної крупних культурно-історичних систем. Такий підхід виключав ідеї спадковості, соціального і культурно-історичного прогресу.

Цінності виконують функцію перспективних стратегічних життєвих цілей і мотивів життєдіяльності людини. Вони визначають її моральнісні засади і принципи поведінки, тому будь-яке суспільство зацікавлене в тому, щоб люди дотримувались саме тих, а не інших принципів поведінки, і тому людина зі всією необхідністю стає об'єктом цілеспрямованого виховання і соціалізації, істотну роль у здійсненні яких відіграє освіта. Цілі ж і методи виховання, прийняті у цьому суспільстві, у свою чергу, визначаються системою цінностей, яка отримує в ньому переважне поширення. Ця система формується всією суспільно-історичною практикою і духовно-культурною діяльністю людей і впливає на цілі, зміст і характер освіти та її організацію.

Сама освіта є важливою цінністю для суспільства і практично кожної людини, яка навчається чи працює в системі освіти. Однак не менш важливим є істотний внесок освіти у формування системи індивідуальних і суспільних цінностей та їх закріплення в суспільній свідомості й культурі у вигляді моралі, норм та ідеалів. І це відбувається завдяки професійній діяльності педагогів.

1. Суспільна цінність культури педагогічної діяльності

Однією з характерних особливостей сучасної педагогіки вищої школи має бути її чітка ціннісна орієнтація. Без цього важко навіть сподіватися на успішне виконання нею тієї складної й відповідальної місії, яку покладає на неї соціум. Надзвичайно вагома роль вищої школи у забезпеченні науково-технічного та соціального прогресу, в розвитку духовності й культури соціуму визначає її цінність як унікального суспільного інституту. Однак реалізація ціннісно-культурного потенціалу безпосередньо в процесі професійної підготовки кадрів і в проведенні наукових досліджень можлива тільки при відповідному рівні й характері діяльності науково-педагогічного складу за обов'язкової умови його відповідального ставлення до належного її здійснення.

Необхідними умовами належного забезпечення цього рівня є системна цілісність таких чинників (рис. 1):

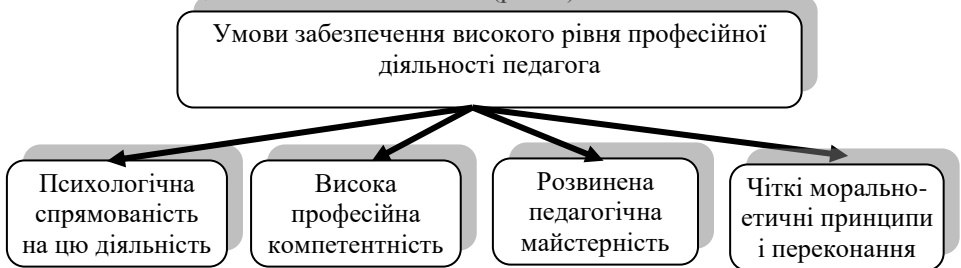

Рис. 1. – Умови належного забезпечення бажаного рівня ефективності діяльності науково-педагогічного складу вищої школи

- чітка психологічна спрямованість особистості викладача на педагогічну діяльність, яка відіграла визначальну роль у виборі ним цієї професії й забезпеченні ціннісного її сприйняття;

- висока професійна компетентність викладача у обраній ним сфері наукових знань, підкріплена його активною участю у науково-дослідній роботі та використанням її результатів у навчальній діяльності;

- розвинена педагогічна майстерність, обумовлена психологічною спрямованістю на викладацьку діяльність, методичною компетентністю й прагненням постійно її вдосконалювати;

- порядність, чіткі морально-етичні принципи і переконання, а також прагнення та уміння успішно прищеплювати ці якості студентам, в першу чергу власним прикладом.

Цілісність і системна єдність наведених умов разом з багатим духовним світом викладача і утворює ту синергетичну характеристику, якою є професійна педагогічна культура, і в якій концентрується ціннісний потенціал освіти.

Однак цей потенціал може плідно виконувати свої функції й завдання лише в процесі цілеспрямованої професійної діяльності педагога. Тільки в ній і може належним чином реалізуватися культурно-ціннісний потенціал освіти і педагогіки. Цілком очевидною уявляється і зворотна теза. Тобто плідна реалізація культурно-ціннісного потенціалу педагогіки вищої школи посилює ефективність професійної діяльності викладача, допомагає успішно вирішувати завдання з навчання, виховання, особистісного розвитку й соціалізації студента й забезпечувати бажану якість його освітньої і професійної підготовки.

Істотна роль педагогічної культури в успішному розв'язанні наведених завдань робить її визначальним і надзвичайно важливим складником загальної системи цінностей освіти, в першу чергу вищої освіти. Адже вона не тільки дає можливість отримати студентові обрану ним професію, а й активно сприяє його особистісному розвитку, розвитку його загальної і професійної культури.

Відомо, що професорсько-викладацький склад університетів з давніх пір було традиційно прийнято вважати інтелектуальною, духовною й культурною елітою нації, одними з основних творців, зберігачів і носіїв її життєвих цінностей. Не без підстави і самі ці заклади виступали в суспільній свідомості як своєрідні храми науки і культури, незалежно від їхнього профілю та професійної спрямованості. Їхні ж випускники, фахівці з вищої освітою по праву вважалися істинними інтелегентами.

Такої високої оцінки та відповідності суспільним очікуванням сьогодні, на жаль, повною мірою відповідають далеко не всі викладачі вищої школи. Мова навіть не йде про вкрай ганебні випадки, коли викладач бере, а то й іноді сам вимагає від студента хабара за певну оцінку, незалежно від фактичного рівня його знань. Як свідчать відверті зізнання багатьох викладачів, вони роками не відвідують театри чи музеї, не знають новин культурного життя свого міста, не говорячи вже про країну. Більше того, дехто з них уже давно не

оновлює навіть матеріалу своїх лекцій, читаючи їх (в буквальному сенсі цього слова) по пожовклим аркушам двадцятирічної, а то й більше давності.

І після цього ми обурюємося, що студенти погано відвідують заняття. Але навіщо їм ходити на такі лекції, марно витрачаючи час на слухання того, що вони вільно (і набагато краще, повніше, а то навіть і цікавіше) можуть прочитати в підручнику або в Інтернеті? Вони тонко відчують, де у викладача справжні знання і власні думки з приводу того чи іншого явища чи факту, а де він просто свого часу переписав з підручника і ніяк, бідолаха, не може вивчити, щоб прочитати без папірця.

Студенти, звичайно, легко розрізняють, для кого з викладачів зустріч з ними постає справжнім святом душі, а для кого вона уявляється важкою повинністю, каторгою. Тим більше, що справжнє ставлення викладача як до студентів, так і до своєї професійної діяльності проявляється досить швидко. А з цього цілком природним чином випливає і розуміння ним високої суспільної місії вищої школи й суспільної значущості та відповідальності його діяльності.

Особливої суспільної цінності набуває культура цієї діяльності, яка стає похідною і водночас проявом загальної і професійної культури педагога. Адже цілком очевидно, що культура педагогічної діяльності здатна залишати такий відбиток в душах його студентів, який вони проносять через все життя і можуть передавати іншим людям. Відразу слід зазначити, що цей відбиток істотною мірою залежить від рівня культури педагога та його діяльності й від якостей і характерних рис його особистості.

Педагог має осмислювати й усвідомлювати ціннісну роль своєї культури. Як кожна людина, досягши певного рівня майстерності, він відчуває потребу у філософському осмисленні своєї професійної діяльності, її сенсу і суспільної значущості. Тому й потрібна філософія освіти. Адже, як вважав М.О. Бердяєв, філософія завжди була проривом з безглузлого, емпіричного, примушуючого світу до світу смислу. Філософське осмислення освіти й допомагає педагогові у ціннісному її сприйнятті та у формуванні умінь передати його студентам.

Філософське осмислення освіти розширює загальні горизонти культури педагога і його прагнення до постійного професійного і духовно-культурного самовдосконалення. Разом з тим, таке осмислення сприяє і формуванню у нього критичного ставлення до

оцінки не тільки суспільних процесів і явищ, а й себе самого, своїх вчинків і поведінки, своєї діяльності та відносин зі студентами, з іншими людьми, з якими йому доводиться мати справу.

Досить цікаву, хоча й далеко не очевидну і навіть спірну думку свого часу висловив основоположник французького екзистенціалізму Жан-Поль Сартр, який стверджував, що «культура нікого й нічого не рятує та не виправдовує. Однак вона є справою рук людини – в ній вона шукає своє відображення, в ній вона пізнає себе, тільки в цьому критичному дзеркалі вона й може побачити своє обличчя».

Коментуючи висловлену ним тезу, О.С. Пономарьов і Р.П. Мигущенко зі своїми співавторами не зовсім згодні з нею, хоча й погоджуються, що «філософ мав рацію, вважаючи культуру критичним дзеркалом, в якому людина тільки й може побачити своє обличчя». При цьому, на їхню думку, «важливо, що вдивляючись у це дзеркало, людина отримує реальну можливість дійти практичного висновку: чи здатна вона зі своїм культурним обличчям реально здійснити те, що замислила, і чи принесе це бажану користь їй самій та людям, що оточують її» [17, с. 14].

Полемізуючи з Сартром, С.Е. Крапивенський впевнений, що культура здатна рятувати і рятує – «і тоді, коли вона здатна допомогти людині в її історичних діях, і тоді, коли, критично оцінивши себе (що, безумовно, теж є актом високої культури), суспільство втримається від утопічних і безглузвих в даних соціокультурних умовах дій». На підтвердження цієї думки вважаємо за доцільне навести відому тезу М.О. Бердяєва про те, що «не в політиці і не в економіці, а в культурі реалізуються цілі суспільства» [3, с. 162]. Безумовна справедливість цієї тези зумовлена й тим, що від культурного рівня суспільства істотною мірою залежать цілі, зміст і характер і політики, і економіки.

Це повною мірою стосується освіти і педагогічної діяльності, які не лише залежать від культури, а й самі є потужними чинниками культуротворення.

2. Ціннісна орієнтація педагогіки вищої школи

Вища школа поряд з формуванням професійної компетенції випускників має закладати в них глибоке усвідомлення особистої відповідальності за шляхи і характер соціально-економічного і духовного розвитку країни та її народу. Для цього їм має бути притаманна чітка система індивідуальних життєвих цілей і цінностей, яка кореспондує з системою суспільних цілей і цінностей. Адже тільки тоді, коли людина усвідомлює суспільне значення своєї професійної діяльності і пов'язує з нею свою власну суспільну значущість, вона може по праву вважати своє життя повноцінним.

Тому серед завдань педагогіки вищої школи проблема прищеплення студентам гуманістичної системи життєвих цінностей повинна розглядатися на такому ж рівні, що і якість їхньої професійної підготовки та їхній особистісний розвиток. Ця проблема безпосередньо впливає з загальної гуманістичної спрямованості самого феномену освіти та з системної єдності її основних цілей і завдань, з суспільних очікувань та вимог до освіти.

Ціннісна орієнтація педагогіки вищої школи має полягати в такій організації навчально-виховного процесу підготовки фахівців, при якій ці цінності засвоювалися б студентами на рівні категоричного імперативу. Для цього педагогічна теорія і освіта мають виходити з ціннісної парадигми освіти і передбачати як одне з найважливіших завдань формування ціннісного сприйняття і студентами, і самими викладачами їхньої спільної діяльності. Це означає, що їм має бути цікаво й корисно співпрацювати, взаємно збагачувати духовно один одного і отримувати радість пізнання нового, оволодіння професійною і соціальною компетентністю.

Для студентів ціннісне сприйняття освіти має згодом трансформуватися в життєві цілі, в чіткі світоглядні принципи й моральні ідеали. У їх свідомому формуванні істотну роль також відіграють набуті знання як одна з цінностей. Ці принципи і знання в ідеалі й вони самі мають нести у професійне середовище, в інші соціальні групи й слугувати прикладом у їх дотриманні.

Для викладачів ціннісне сприйняття професійної діяльності має сприяти формуванню й постійному розвитку педагогічної майстерності, досягненню високого рівня культури професійної діяльності й неухильного її дотримання при взаємодії та спілкуванні зі студентами й іншими людьми в будь-якій складній ситуації. Це

підвищує їх самоповагу, допомагає відчутти задоволення від своєї діяльності та її результатів, що стає одним з потужних спонукальних мотивів самовдосконалення у професійному та в особистісному плані.

Ще один ціннісний аспект культури професійної діяльності педагога пов'язаний з необхідністю виховання студентів як вільних і самодостатніх людей, здатних і готових успішно жити і діяти відповідно до норм громадянського суспільства і сприяти утвердженню цих норм. Адже людина, як стверджував французький філософ Анрі Бергсон, усвідомлює свій обов'язок тільки тоді, коли вона вільна. Отже, тільки відчуваючи себе вільними людьми, студенти, як майбутні фахівці, зможуть не просто виконувати свої виробничі функції, але і прагнути усвідомлено виконувати свій громадянський обов'язок щодо будівництва нової країни, сильної, багатой і незалежної.

Навіть просто формування професійної компетенції майбутніх фахівців вже має розглядатися як одна з цінностей, оскільки одержувані знання, вміння й навички слугуватимуть їм основним чинником прояву своїх здібностей і талантів та їх успішної реалізації. Саме усвідомлення ними самоцінності знань і освіти вже сприятиме шанобливо-трепетному відношенню випускників до навчального закладу і його викладачів, яке вони поширюватимуть в суспільстві, підвищуючи авторитет освіти, знань і конкретного навчального закладу.

Ціннісна орієнтація внутрішньо іманентна системі вищої освіти, яка дає людині не тільки знання, але й професію, забезпечує конкурентоспроможність на ринку праці й робочої сили. Водночас вища освіта дає людині реальну можливість максимальної професійної та особистісної самореалізації. У неї виникають передумови відчуття повноти життя, прагнення успіху і особистого щастя. Оскільки це є результатом освіти, людина сприймає її як цінність.

Це тим більш важливо і тому, що вища освіта істотно розширює горизонт знання, збагачує кругозір та ерудицію студента, озброює його умінням мислити та системно аналізувати складні проблемні ситуації, знаходити ефективні шляхи і способи їх розв'язання, аргументовано доводити свою позицію чи точку зору в процесі обговорення можливостей подолання цих ситуацій.

Цінності студентства формуються під впливом інформації, що циркулює у соціокультурному просторі, в Інтернеті, і стосується різних аспектів індивідуального і суспільного життя. Недостатній життєвий досвід призводить до хибного її сприйняття і некритичної

оцінки. Тому домінуючим стає вплив матеріальних цінностей, легкого і красивого життя, за яким молоді люди не бачать (чи не хочуть бачити) тих зусиль і праці, які необхідно докласти для його забезпечення. Певну роль відіграє й прагнення до самоствердження. В результаті у них формуються життєві й соціально-культурні ідеали, які відрізняються від цінностей та ідеалів попередніх поколінь.

Тому важливим проявом педагогічної культури є вміння викладача делікатно, при безумовному визнанні права студента на свої власні погляди і думки, цінності та ідеали, переконувати його в хибності тих чи інших цінностей і прищеплювати справжні цінності. Допомога у формуванні високих життєвих цілей і цінностей, у побудові індивідуальної траєкторії успішного їх досягнення є не тільки завданням педагога, а й проявом його власних життєвих цінностей, зумовлених ціннісним сприйняттям своєї професії і професійної діяльності.

А воно ґрунтується на цінностях освіти, які сьогодні, на жаль, часто дещо розмиті і тому вимагають переосмислення. У такому разі вони і мають ставати чітким орієнтиром для всієї навчально-виховної діяльності педагога і надійним дороговказом для студента. Важливою умовою для цього виступає формування системи довірчих взаємовідносин між педагогом і студентами. З них і випливає ситуація, коли взаєморозуміння і взаємовплив між ними трансформуються у бачення й розуміння спільності цілей та в ціннісне сприйняття самої можливості плідної взаємодії заради успішного досягнення цих цілей.

Ціннісна орієнтація педагогіки вищої школи особливо необхідна в умовах парадигми розуміння. Як пишуть О.Г. Романовський і співавтори, «організація роботи студентів над розумінням передбачає реалізацію гуманістичних цінностей в освіті, орієнтацію на людину» [20, с. 62].

3. Основні цінності вищої освіти

Зміст педагогічної діяльності полягає у формуванні не лише професійної і соціальної компетенції майбутнього фахівця, але також і основ його світогляду, його моральних принципів і переконань його життєвих цілей і цінностей, навіть якщо це не усвідомлюється ним і не виражається явно. Тому ця діяльність пов'язана з проявом основних цінностей педагога, з одного боку, і цінностей системи освіти, – з іншого. Як переконливо свідчать життєвий досвід і життєва практика, ці цінності можуть перебувати в гармонії, а можуть і жорстко конфліктувати між собою.

Тому вкрай важливо гармонізувати особистісні життєві цілі й цінності з цілями й цінностями системи освіти. Адже відносини узгодженості між ними, своєрідна гармонія не тільки забезпечують можливість ефективно здійснювати педагогічну діяльність й успішно досягати очікуваних результатів, але також сприяють відчуттю викладачем глибокого задоволення від своєї професії та зумовленого її особливостями характеру діяльності. Вже це робить освіту як суспільний феномен та як сферу професійної діяльності педагога особистісно цінною для нього. А відтак, у нього посилюється здатність формувати ціннісне ставлення до освіти і навчання у своїх студентів. Разом з тим, педагог прагне прищеплювати їм сучасну систему життєвих цінностей.

Адже не випадково В.Г. Кремень підкреслює, що «однією з серйозних проблем в освіті є формування у дітей сучасної системи цінностей. Ми повинні надзвичайно відповідально до цього ставитися». Вчений спеціально наголошує на тому, що «формуючи ті цінності, які вже віджили або відживають, залишаємо дитину, людину, неконкурентоспроможним в контексті світоглядно-моральних аспектів і цінностей сучасного світу. Є багато такого, над чим необхідно працювати. Як би ми не ляли ринкову економіку – іншого не дано, це найефективніша система. У відповідності з системою суспільних цінностей слід формувати систему цінностей, яка дозволила б несуперечливо влитися в сучасне суспільство кожній особистості».

Для розуміння цінностей педагогічної діяльності доцільно зіставити їх з її цілями. Цілями освіти є: 1) очікувані результати, які мають бути отримані за час перебування людини в системі освіти під безпосередньою дією цілеспрямованих педагогічних впливів; 2) завдання освіти, які навряд чи будуть повністю виконані за період

навчання людини, однак педагогічна діяльність викладачів істотно просуне об'єкт освіти в бажаному напрямку й дасть йому необхідні знання й уміння для їх виконання у подальшій діяльності; 3) ідеали, на наближення до яких спрямована освіта.

Цінностями є знання, вміння та навички, які людина отримує в процесі освіти. Однак у сучасному складному і надзвичайно динамічному світі одержання навіть відносно чіткої та досконалої системи знань, умінь і навичок, зовсім не гарантує людині в подальшому можливість її успішного життя та професійної діяльності. Прискорення і зростання обсягів науково-технічних знань і скорочення циклу їх старіння та оновлення зумовило необхідність переходу від системи освіти на все життя до системи освіти впродовж життя.

А це вимагає прищеплення студентам належного вміння вчитися, вміння і глибокої внутрішньої потреби в постійному самонавчанні, самовихованні і самовдосконаленні протягом всього активного трудового життя. Наявність цих потреб, і сформовані вміння вчитися повинні також розглядатися цінностями освіти, а отже і педагогічної діяльності.

Розглядаючи цінності освіти, слід класифікувати їх на три основні групи: 1) загальні цінності освіти як соціального інституту, який зберігає, примножує і передає від одного покоління до іншого духовне надбання суспільства, в тому числі і його цінності; 2) життєві цінності, які система освіти має сформувати і розвинути у студентів, щоб вони не тільки ставали освіченими і вихованими відповідно до суспільних вимог, а й були щасливими, жили повноцінним життям з відчуттям душевного комфорту; 3) специфічні цінності, притаманні власне педагогічній діяльності.

До останніх слід віднести задоволення педагогів своєю професією і її результатами, відчуття її суспільної значущості. Важливою цінністю стає і радість від того, що завдяки твоїм зусиллям людина стає кращою, здатною успішно долати такі негативні риси, як гордіня, скупість, жадібність, заздрість, надмірний егоїзм, лютя, лінощі, песимізм тощо. Більше того, ця людина стає оптимістом, доброю, порядною і успішною.

Третя група є своєрідною єдністю цінностей двох перших груп у розв'язанні традиційної філософської суперечності між індивідуальним і соціальним буттям людини. У них одночасно знаходять своє відображення як основні цінності особистості педагога, так і цінності системи освіти.

В загальній структурі цінностей освіти можна виокремити такі основні групи цінностей (рис. 2)

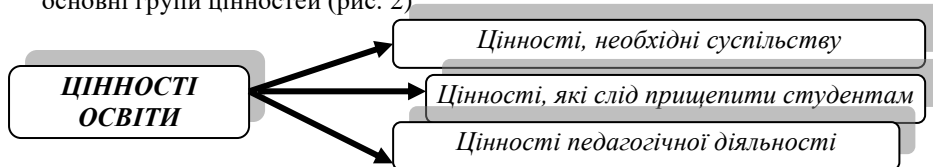

Рис. 2 – Основні групи цінностей освіти.

По-перше, це цінності, необхідні суспільству. Вони передбачають, що система освіти не тільки готуватиме високопрофесійних фахівців для тих чи інших сфер суспільного виробництва, а й справжніх носіїв духовності, моралі й культури. Сама ж система освіти і безпосередньо, і опосередковано через своїх вихованців активно сприятиме ефективному суспільному розвитку, суспільній згоді й торжеству права і справедливості.

По-друге, це ті цінності, які необхідно прищепити студентам в навчально-виховному процесі з тим, щоб вони і самі ставали не лише професіоналами, але й порядними і культурними людьми з багатим розвиненим духовним світом. Система так званих одвічних, або загальнолюдських гуманістично спрямованих життєвих цілей дозволить їм здійснювати позитивний вплив безпосередньо на своє оточення, а також і на загальний стан соціокультурного простору країни та його поступальний розвиток.

По-третє, це власне цінності самої педагогічної діяльності. Ними постає усвідомлення педагогом суспільної значущості цієї його діяльності. Ціннісне сприйняття своєї професії пов'язана і з його можливістю постійно спілкуватися і співпрацювати з молоддю, збагачувати її своїм професіоналізмом, фаховим та життєвим досвідом і збагачуватися від них знанням нових життєвих реалій, естетичних смаків та ідеалів.

Поряд з цільовим розподілом цінностей освіти можна їх класифікувати і за їх видами щодо сфери застосування, яку запропонував

О. Вишневський. Він, правда, називає їх вартостями, однак нам уявляється, що термін «цінності» більш адекватно відповідає сутності розглядуваних понять. Вишневський визначає такі п'ять сфер чи видів цінностей (рис. 3). Засвоєння студентами цілісної сукупності людських цінностей – важливе завдання освіти.

Рис. 3 – Основні види людських цінностей

Розглянемо сенс кожного виду людських цінностей дещо детальніше.

По-перше, абсолютні, або *одвічні цінності*, які часто ще називають загальнолюдськими, виходять з інваріантних щодо національної, релігійної чи культурної приналежності загальних принципів добра, віри, справедливості, чесності, доброзичливості, чуйності тощо.

По-друге, *національні цінності* визначають патріотизм, відданість Україні, готовність захищати незалежність і недоторканість країни; єдність поколінь на основі віри в національну ідею; почуття національної гідності, історичну пам'ять і громадянську національно-патріотичну активність; повагу до державних і національних символів; любов до рідної культури, мови та національних традицій.

3) *громадянські цінності* ставлять перед системою освіти завдання з формування людини, відданої ідеалам демократичної держави і громадянського суспільства, яка сповідує ідеї свободи, демократії й верховенства права, людини, яка готова і здатна керуватися цими цінностями і принципами у своїй діяльності й поведінці, у відносинах з державою і суспільством;

4) *цінності сімейного життя* визначають щастя, відчуття повноти життя, оскільки сім'я, подружні стосунки, сімейне життя впливають на соціальний стан і професійну діяльність людей. Тому родина є однією з найважливіших життєвих цінностей, яку визнають і філософські, і релігійні, і етичні погляди;

5) *цінності особистого життя* означають мир і рівновагу в душі, згоду людини з самою собою, відсутність внутрішніх конфліктів.

Це можливо за наявності у неї чітких морально-етичних принципів і переконань, яких вона послідовно дотримується у своєму житті, у відносинах з іншими людьми, у професійній діяльності, вчинках і поведінці.

Безсумнівна істотна суспільна цінність вищої освіти полягає в тому, що вона здатна формувати справжню еліту нації, яка визначальним чином впливає на розвиток духовності й культури суспільства. Однак, на жаль, деякі викладачі вважають своїм завданням тільки професійну підготовку майбутніх фахівців. За цих умов надзвичайно важливого значення набуває, на думку В.Г. Кременя, «з'ясування того, чим відрізняється «людина освічена» від «людини знаючої і компетентної». І взагалі, що таке «людина культурна» – складний результат духовного розвитку або просто «освічена або навчена». Реальна цінність цих «моделей» в суспільстві або знижується, або звужується до рівня дуже низької ринкової потреби» [16, с. 13].

Таким чином, для забезпечення справжньої суспільної цінності системи й належного виконання нею своєї суспільної місії освіти вкрай необхідною умовою уявляється рішуче відновлення її орієнтації на використання моделі «людини культурної». Підготовка ж фахівців відповідно до цієї моделі повинна розглядатися як домінантне завдання вищої школи. Умовою ж його успішного виконання виступає висока загальна і професійна культура кожного викладача, розуміння ним суспільної цінності та значущості освіти, в тому числі й вищої школи та його власне ціннісне її сприйняття.

Ціннісний сенс культури педагога вищої школи детально аналізують такі вчені, як В.М. Гриньова, І.Ф. Ісаєв, С.М. Пазиніч, Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ та ін.

4. Ціннісні аспекти культури педагогічної діяльності

Соціальна сутність людини зумовлює необхідність її участі в спільній праці й узгодження індивідуальних і прийнятими в даному соціумі цінностей як визначальної умови її буття. Проте здійснити це узгодження часто далеко не просто, оскільки звичайно майже кожна людина вважає свої цілі, прагнення й інтереси найважливішими і пріоритетними. Навчити ж людей узгоджувати свої цілі й інтереси з цілями й інтересами інших людей, виходячи з загальної системи суспільних цінностей, і повинна система освіти в процесі навчання, виховання та соціалізації особистості учня чи студента.

Оскільки це вміння вже саме по собі виступає важливою життєвою цінністю, здатність викладача сформувати його і прищепити студентам має розглядатися як один з основних проявів аксіологічних аспектів культури його професійно педагогічної діяльності, як показник справжньої ефективності його цілеспрямованого виховного впливу на них.

Суспільна природа людини й необхідність її участі у спільній діяльності зумовлює її життєву потребу у спілкуванні з іншими людьми та у їх розумінні, що теж стають одними з цінностей. Не випадково А. де Сент-Екзюпері писав про розкіш людського спілкування. Тому формування у студентів умінь і навичок спілкування і плідних взаємовідносин стає одним з ціннісних завдань освіти, успішне вирішення якого потребує відповідного розвитку професійної компетенції і педагогічної культури викладача. Тому така здатність викладача також повинна вважатися важливим проявом аксіологічного аспекту його педагогічної майстерності і професійної педагогічної культури.

Більш того, сама педагогічна культура викладача має розглядатися як одна з його важливих життєвих цінностей, оскільки вона забезпечує ціннісне сприйняття ним своєї професійної діяльності, перетворює його в істинного педагога. Отже, тут теж проявляється аксіологічний аспект педагогічної культури. Більш того, тут проявляються і її суспільна цінність і значущість, оскільки педагогічна культура передбачає чітке і бездоганне виконання викладачем своїх завдань і підготовку не просто кваліфікованих фахівців, але й всебічно розвинених громадян, нових носіїв громадських цінностей і культури.

Самоцінність професійної педагогічної культури викладача вищої школи полягає в його умінні й здатності звернути увагу

студентів на найважливіші людські цінності – не тільки матеріальні, але й духовно-культурні, моральні та емоційно-естетичні. Ця культура передбачає також його вміння зосередити як свою увагу, так і увагу студентів на тих, за словами Л.С. Нечепоренко, «першоджерелах, які породжують і підтримують людину як найвищу цінність, яка себе такою визнає і намагається самореалізуватися в світі, не знищуючи нічого і нікого, але запобігаючи виникненню зла і створюючи умови для розвитку всього найкращого, що може втілити людина в своїй сутності та в навколишньому середовищі» [19, с. 4].

Існують дві основні підсистеми педагогічної культури. *Першою* з них постають **педагогічна спрямованість** особистості викладача, його психолого-педагогічна ерудиція, духовність та інтелігентність, моральна чистота, гармонія раціонального та емоційного. Тут чітко видно ціннісні аспекти педагогічної культури, тому що без цих якостей виявляється практично неможливою його ефективна педагогічна діяльність.

Друга підсистема – це **педагогічна майстерність**, вміння поєднувати педагогічну і науково-дослідну діяльність й вміння використовувати результати своїх досліджень в навчально-виховному процесі. Педагогічна майстерність вимагає наявності й належного розвитку у викладача специфічних професійно-педагогічних якостей: педагогічного спілкування і поведінки, доброзичливості й вимогливості, потреби у постійному самовдосконаленні.

Ціннісні аспекти можна розглядати як у педагогічній культурі в цілому, так і в кожній з її підсистем. В.В. Рибалка досліджує аксіологічні основи психологічної культури особистості, яка теж виступає невід'ємним складником педагогічної культури викладача. Вона на своєму вищому рівні є здатністю його особистості свідомо засвоювати, формувати, зберігати, примножувати, актуалізувати і передавати психологічну цінність особистості як сутнісну силу, потужний ресурс, що забезпечує ефективність діяльності й поведінки.

Для викладача вищої школи, можливості психологічної культури набувають особливого значення ще й тому, що вони – функціонально необхідні передумови успішної професійної діяльності саме через ціннісне сприйняття особистості кожного студента і прагнення розкрити його природні здібності, таланти і задатки, через допомогу йому в максимальній реалізації своїх творчих здібностей, свого особистісного потенціалу.

Важлива суспільна цінність, значущість і відповідальність педагога зумовлюють актуальну потребу в «імперативній, а не декларативній» професійно-педагогічній культурі, значно ширшій, ніж тільки культура психологічна. Тому вже сама педагогіка вищої школи як специфічна галузь педагогічної науки має виходити з таких своїх суто ціннісних можливостей.

По-перше, відновлення в суспільній свідомості розуміння самоцінності знань і освіти, поваги до освіти і її авторитету як єдиної можливості життєвого успіху людини в умовах інноваційного типу світового розвитку, становлення інтелектуальної економіки, інтенсивного формування і розвитку суспільства знань, або K-society (Knowledge-society).

По-друге, розуміння педагогами тієї високої суспільної місії, служінню якій має бути присвячене їх життя та професійна діяльність, і яка може бути гідно виконана лише за умови її сприйняття як однієї з найважливіших життєвих цінностей. Тільки в цьому разі невдачі, непорозуміння і поразки, які, на жаль, неминучі в нашій діяльності, отримують своє ціннісне значення як додаткові джерела вдосконалення культури професійної діяльності викладача.

По-третє, власна емоційна культура, розвинене почуття гумору і здатність спокійно і впевнено розв'язувати складні ситуації, не доводячи їх до конфлікту. Ці якості стають джерелами специфічного характеру ставлення викладача до своїх студентів, який доцільно визначати як доброзичлива вимогливість.

По-четверте, вміння викладачів переконливо доводити студентам, що головною їх цінністю є саме життя, що людина повинна прожити його щасливо і повноцінно, а однією з умов для цього є ціннісне сприйняття своєї професії. У такому разі суспільство, в якому кожна людина якісно і з задоволенням буде виконувати свої обов'язки, просто приречене на процвітання.

5. Системний характер культури педагогічної діяльності

Культура педагогічної діяльності, як і будь-яке досить складне утворення, може розглядатися у вигляді певної системи. Дійсно, їй притаманні свої власні цілі і завдання, розвинена ієрархічна структура і складна сукупність прямих та зворотних зв'язків різноманітної природи. З цього приводу В.М. Гриньова спеціально підкреслює, що «педагогічна культура викладача діалектично пов'язана з усіма елементами особистісної культури, моральною, естетичною, розумовою, правовою, політичною, екологічною та ін., оскільки вона є інтегральним показником інших видів культур, їх складником і в той же час містить їх у собі» [7, с. 69].

Ось чому культура педагогічної діяльності, безумовно, має ієрархічний характер. При цьому верхній рівень її ієрархії утворюють як загальна культура суспільства, так і специфічна педагогічна свідомість і педагогічна культура даного суспільства. На цьому рівні педагогічна культура об'єднує такі складові частини, як загальна характеристика соціокультурного простору, субкультури різних верств населення країни, життєві цілі й цінності, які переважають в даному суспільстві, культура в системі освіти, в сім'ях тощо, а також політична культура і моральнісна культура суспільства.

Другий рівень загальної структури культури педагогічної діяльності утворюють специфічні її види, які сформувалися, функціонують та регулюють взаємовідносини у відповідних підсистемах освіти. Маються на увазі такі її підсистеми, як дошкільна, шкільна, позашкільна та вища школа, а також різні форми післядипломної освіти. Призначення і сенс діяльності цих підсистем, з одного боку, істотною мірою визначаються загальним станом соціокультурного простору і духовності в суспільстві й державі та їх відношенням до освіти. З іншого ж боку вони виступають відображенням тих специфічних цілей, завдань і призначення, які є характерними для кожної відповідної підсистеми освіти.

Ці своєрідні субкультури, у свою чергу, істотно впливають на характер виконання цими підсистемами своїх суспільних цілей і завдань. Специфіка цього рівня ієрархії дає вагомі підстави вважати кожен його окремий елемент як конкретизацію прояву загальної професійної педагогічної культури, в якому проявляються у своїй діалектичній єдності й суперечливості поняття загального та одиночного, абстрактного і конкретного тощо.

Третій рівень загальної системи педагогічної культури характеризує як традиції наукових шкіл, так і психологічний клімат кожного конкретного закладу освіти, рівень професійної і специфічної корпоративної культури, що склалася в середовищі його науково-педагогічного персоналу. Крім того, цей рівень включає також актуальність, загальну інноваційну спрямованість і стан наукових досліджень, а також забезпечення цілісності навчально-виховного процесу. Адже ці чинники. Звичайно, істотною мірою визначають як імідж та авторитет відповідного закладу освіти, так і престиж його диплома.

Власне педагогічна культура закладу освіти суттєво визначається його кадровим складом та прийнятими принципами системи формування корпусу педагогів, рівнем їхньої професійної кваліфікації та організацією їх цільової психолого-педагогічної і методичної підготовки. Важливим її складником має вважатися і увага керівництва закладу освіти до цих важливих питань і до практики атестації викладачів, що склалася.

Четвертий рівень ієрархічної структури культури педагогічної діяльності визначає ставлення до неї самих викладачів, прагнення забезпечити їх високу педагогічну майстерність і професійно педагогічну культуру з боку керівництва факультетів і кафедр. Це ставлення стає чинником формування своєрідної педагогічної культури конкретного факультету і кафедри. Її вплив студенти сприймають безпосередньо й чітко відчувають у ставленні до себе не лише керівництва цих підрозділів, а й всього науково-педагогічного складу. В цьому відношенні педагогічна культура викладачів відповідних факультету й кафедри зазнає певного впливу з боку загальної культури вищого закладу освіти, здатна, разом з нею, привносити у її зміст і характер специфіку філософії освіти, яку сповідають найбільш сильні кафедри та їхні авторитетні викладачі.

Нарешті, ще один, п'ятий рівень загальної структури педагогічної культури визначає значною мірою залежну від усіх попередніх рівнів особисту педагогічну культуру й систему цінностей конкретного викладача, культуру його професійної діяльності, його ціннісне ставлення до своєї професії, до студентів та своєї професійно педагогічної діяльності. Вона залежить від його психологічної спрямованості на цю діяльність, загальної культури, ерудиції та кругозору, світоглядних позицій, моральних принципів і переконань (рис. 4).

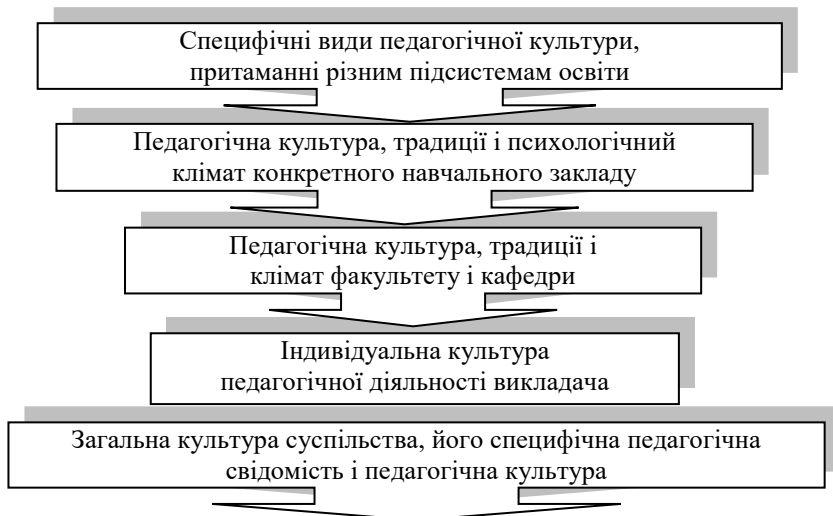

Рис. 4 – Системне уявлення про рівні педагогічної культури

Важливо зазначити, що індивідуальна педагогічна культура викладача вищої школи визначальною мірою залежить від психологічного клімату на кафедрі, від загального ставлення більшості її працівників до студентів і до навчально-виховного процесу, від їхнього ставлення один до одного та від психологічного клімату в колективі.

Разом з тим, характер і рівень розвитку цієї культури істотно залежать від вихованості та психологічних особливостей конкретного викладача, від його життєвих цілей та інтересів, його життєвих цінностей. Вкрай важливу роль у формуванні й розвитку його професійної культури відіграють і такі якості, як відповідальність, прагнення і схильність до постійного самонавчання, самовиховання і самовдосконалення. Адже цілком зрозуміло, що в умовах панування технократичного типу мислення виникають певні проблеми при формуванні педагогічної культури, а досягнення її високого рівня вимагає відповідного прагнення і волі керівництва кафедри і факультету, усвідомлення ним важливості духовно-культурних компонентів освітнього процесу професійної підготовки майбутнього фахівця та його особистісного розвитку.

Системний характер професійної культури зумовлює формування у людей розуміння її ціннісного смислу. О.К. Чаплигін,

О.С. Пономарьов і М.Д. Каслін спеціально виокремлюють «цінності професійної діяльності: ціннісне сприйняття людиною своєї професії та професійної діяльності, прагнення до більш глибокого пізнання світу і самої себе з метою свого подальшого самовдосконалення». Автори пропонують і «механізм формування ціннісного сприйняття людиною своєї професії та професійної діяльності», який може бути представлений у вигляді рис. 5. [24, с. 127].

Рис. 5 – Динаміка формування ціннісного сприйняття професійної діяльності

Безумовно, наведена вище ієрархія рівнів педагогічної культури значною мірою є умовною, між її рівнями часто практично неможливо провести чіткі межі, оскільки між самими рівнями не тільки існує безліч взаємозв'язків і взаємозалежностей, але вони часто й переходять один в одного. Так, видається цілком очевидним, що загальна і педагогічна культура суспільства просто не можуть не впливати на формування і розвиток професійної культури педагога, на її зміст і характер. У той же час кожен справжній педагог є не тільки носієм певної культури, але і її творцем. Через своїх учнів чи студентів, через свою професійну та громадську діяльність він здійснює істотний вплив на розвиток загальної, а отже, і педагогічної культури суспільства, на його духовність та ціннісні орієнтири.

Список рекомендованої літератури:

- Гусинский Э.Н.* Введение в философию образования / Э.Н. Гусинский, Ю.И. Турчанинова. – М.: Логос, 2001. – 224 с.
- Культура педагога: Монографія / С.О. Заветний, С.М. Пазиніч, О.С. Пономарьов, Л.М. Тіщенко; за редакцією О.С. Пономарьова. – Харків: Міськдрук; ХНТУСГ ім. П. Василенка, 2015. – 320 с.
- Пономарьов О.С.* Основи філософії освіти : Навч.-метод. посібник / О.С. Пономарьов. – Харків: Підручник НТУ «ХПІ», 2016. – 192 с.
- Пономарьов О.С.* Аксиологія освіти : Курс лекцій / О.С. Пономарьов. – Харків: НТУ «ХПІ», 2010. – 52 с.
- Ягупов В.В.* Педагогіка : навчальний посібник / В.В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Спробуйте сформулювати нові завдання вищої освіти і обґрунтувати їхню обумовленість тими кардинальними змінами, що відбуваються.
2. Сформулюйте сутність інноваційного типу суспільного розвитку та наведіть основні його риси і характеристики.
3. Наведіть стислу характеристику сенсу аксіології як специфічної філософської дисципліни.
4. Розкрийте основні історичні аспекти розвитку філософського розуміння цінностей.
5. Наведіть умови належного забезпечення бажаного рівня ефективності діяльності науково-педагогічного складу вищої школи.
6. Чому ціннісна орієнтація має бути однією з характерних особливостей сучасної педагогіки вищої школи?
7. Розкрийте взаємозв'язок між ефективністю професійної діяльності викладача та реалізацією культурно-ціннісного потенціалу освіти.
8. Чи згодні ви, що студенти розуміють, для кого з викладачів зустріч з ними є справжнім святом душі, а для кого – важкою повинністю?
9. Чому культура педагогічної діяльності, яка стає похідною і водночас проявом загальної і професійної культури педагога, має суспільну цінність?

10. Обґрунтуйте, чому філософське осмислення освіти розширює загальні горизонти культури педагога і його прагнення до самовдосконалення.

11. Прокоментуйте тезу Ж.-П. Сартра про культуру як критичне дзеркало, в якому людина може побачити своє справжнє обличчя.

12. Чому проблема прищеплення студентам гуманістичної системи життєвих цінностей стає сьогодні важливим завданням вищої освіти?

13. Яку роль відіграє ціннісне сприйняття освіти для студентів?

14. Яку роль відіграє ціннісне сприйняття освіти і своєї професійної діяльності для викладачів вищої школи?

15. Чому навіть просто формування професійної компетенції майбутніх фахівців вже має розглядатися як одна з цінностей вищої школи?

16. Прокоментуйте думку, що цінності студентства формуються під впливом інформації, що циркулює у соціокультурному просторі.

17. Чи є проявом педагогічної культури вміння викладача переконувати студентів в хибності певних цінностей і прищеплювати їм справжні цінності.

18. Проаналізуйте основні цілі освіти і покажіть їх зв'язок з її цінностями.

19. Наведіть класифікацію цінностей освіти.

20. Наведіть класифікацію цінностей за їх видами щодо певної сфери їх застосування й поясніть необхідність їх прищеплення студентам.

21. Дайте стислу характеристику кожної групи цінностей, прищеплення яких студентам виступає важливим завданням вищої школи.

22. Чому вміння узгоджувати власні і суспільні цілі й інтереси є проявом аксіологічних аспектів культури професійно педагогічної діяльності викладача?

23. Чому сама педагогічна культура викладача має розглядатися як одна з його важливих життєвих цінностей?

24. Поясніть, чому педагогіка вищої школи і педагогічна культура мають виходити із своїх суто ціннісних можливостей.

Післямова

Шановні читачі! Ви щойно ознайомилися з досить складним, але в той же час надзвичайно цікавим і вкрай важливим аспектом філософії освіти, який у собі поєднує філософські проблеми людської діяльності, її культури і проблеми життєвих цінностей. На їх загальному тлі проаналізовано основні чинники та обставини, які сприяють ціннісному сприйняттю студентами знань та освіти. Ми прагнули показати, що визначальна роль у формуванні такого сприйняття належить особистості викладача. Саме його висока професійна компетентність, педагогічна майстерність, загальна і професійна культура слугують потужними підставами для поваги й авторитету з боку студентів.

Ці особистісні риси і якості педагога у поєднанні з його моральнісними принципами і переконаннями, з його відповідальністю є професійно і соціально значущими. Вони істотною мірою визначають ефективність виконання всієї гами завдань і функцій, які у своїй єдності й системній цілісності визначають зміст його професійної діяльності. Більш того, у поєднанні з психологічною спрямованістю на педагогічну діяльність вони є однією з передумов ціннісного сприйняття своєї професії та усвідомлення її істотної суспільної значущості.

Звертаючись до наших потенційних читачів, хотілося б щиро побажати їм не просто знайомства з цим текстом, а й його осмислення і розуміння необхідності виховання й розвитку у себе тих якостей, про які тут йдеться. Якщо психологічні характеристики ви отримуєте від природи, на генетичному рівні, то формування культури, професіоналізму й відповідальності залежить від вас самих, від вашої спрямованості й наполегливості.

Але головне – правильний вибір вами професії педагога. Адже при всій її привабливості вона також передбачає зіткнення з труднощами і складними ситуаціями, здатними викликати розчарування. Пам'ятайте вашу високу місію, яку свого часу наш видатний педагог К.Д. Ушинський висловив так: студент – не посудина, яку необхідно наповнити, а факел, який слід запалити. Ми щиро бажаємо кожному з вас оволодіти мистецтвом запалювання цього факелу й радості від того, що ви це можете робити. Щастя вам і творчих звершень!

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В. П. Філософія освіти XXI століття / В. П. Андрущенко // Філософія освіти. – 2006. – № 1 (3). – С. 6–12.
2. Базалук О.О. Філософія освіти : навч.-метод. посіб. / О. О. Базалук, Н. Ф. Юхименко. – К. : Кондор, 2010. – 164 с.
3. Бердяев Н. А. Смысл истории: Опыт философии человеческой судьбы. – М. : Мысль, 2002. – 174 с.
4. Васянович Г. П. Педагогічна етика: Навчально-методичний посібник / Г. П. Васянович. – Львів: Норма, 2002. – 344 с.
5. Гершунский Б. С. Философия образования / Б. С. Гершунский. – М. : Московский психолого-социальный институт; Флинта, 1998. – 432 с.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
7. Гриньова В. М. Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу / В. М. Гриньова // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2006. – № 4. – С. 67-74.
8. Гусинский Э. Н. Введение в философию образования / Э. Н. Гусинский, Ю. И. Турчанинова. – М.: Логос, 2001. – 224 с.
9. Дьюї Дж. Моральні принципи в освіті / Джон Дьюї; пер. з англ. – Львів: Літопис, 2001. – 32 с.
10. Жила В. І. Культура педагогічного спілкування: монографія / В. І. Жила, С. О. Заветний, О. С. Пономарьов. – Харків: НТУСГ ім. П. Василенка; Видавець О. Савчук, 2016. – 176 с.
11. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / И. Ф. Исаев. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 208 с. – (Высшее образование).
12. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті / С. Ф. Клепко. – Полтава : ПОІППО, 2006. – 328 с.
13. Краткий философский словарь / под ред. А. П. Алексеева. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : Проспект, 2001. – 496 с.
14. Кремень В. Г. Філософія освіти XXI століття / В. Г. Кремень // Педагогіка і психологія. – 2003. – № 1 (XXXVIII). – С. 6-16.
15. Кремень В. Г. Аксиологічне смислозначення національної філософії освіти / В. Г. Кремень // Філософія і сучасність. – 2011. – № 5. – С. 11–16.

16. *Кремень В. Г.* Смысл, мета і традиції сучасної філософії освіти / В. Г. Кремень // Філософія і сучасність. – 2012. – № 6. – С. 11–20.

17. Культура ділового спілкування: навч. посіб. / О. С. Пономарьов, Р. П. Мигущенко, Ю. І. Панфілов, А. О. Харченко. – Х.: НТУ «ХПІ», 2018. – 144 с.

18. Культура педагога: Монографія / С.О. Заветний, С.М. Пазиніч, О.С. Пономарьов, Л.М. Тіщенко; за редакцією О. С. Пономарьова. – Харків: Міськдрук; ХНТУСГ ім. П. Василенка, 2015. – 320 с.

19. *Нечепоренко Л. С.* Педагогічна майстерність: Монографія. – Харків: Видавничий центр ХНУ, 2009. – 276 с.

20. Педагогіка розуміння: навчальний посібник / О.Г. Романовський, О.С. Пономарьов, С.М. Резнік, Ж.Б. Богдан. – Харків: НТУ «ХПІ», 2014. – 260 с.

21. *Пономарьов О.С.* Відповідальність як педагогічна категорія: Навч.-метод. посібник / О.С. Пономарьов, Н.В. Середа, М.К. Чеботарьов. – Харків: Підручник НТУ «ХПІ», 2013. – 172 с.

22. *Пономарьов О. С.* Основи філософії освіти : Навч.-метод. посібник / О.С. Пономарьов. – Харків: Підручник НТУ «ХПІ», 2016. – 192 с.

23. *Середа Н.В.* Особистість викладача як чинник ефективної підготовки студентів-психологів до майбутньої професійної діяльності / Богдан Ж.Б., Солодовник Т.О., Середа Н.В. // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. – 2017. – № 1 (13). – С. 138-143.

24. *Чапליгін О. К.* Основи філософії інженерної освіти : Навчальний посібник / О. К. Чаплигін, О. С. Пономарьов, М. Д. Каслін. – Харків: ХНАДУ, 2019. – 184 с.

25. *Чорна С. С.* Система цінностей викладача вищої школи / С.С. Чорна // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки

26. *Ягунов В. В.* Педагогіка : навчальний посібник / В. В. Ягунов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

27. *Ясперс К.* Духовная ситуация времени / Карл Ясперс; пер. с нем. – М.: АСТ, 2013. – 285 с. – (Новая философия).

Іменний покажчик

- Алексеев А. П.* 6, 30
Андрущенко В. П. 30
Базалук О. О. 30
Бергсон А. 13
Бердяев Н. А. 10, 11, 30
Богдан Ж. Б. 31
Василенко П. М. 27, 30, 31
Васянович Г. П. 30
Вебер М. 7
Вишневський О. О. 18
Віндельбанд В. 7
Гегель Г. В. Ф. 6
Гершунський Б. С. 30
Гончаренко С. У. 30
Гриньова В. М. 19, 23, 30
Гусинський Э. Н. 27, 30
Дільтей В. 7
Дьюї Дж. 7, 30
Жила В. І. 30
Заветний С. О. 27, 30, 31
Зязюн І. А. 5
Ігнатюк О. А. 2
Ісаєв І. Ф. 19, 30
Кант І. 5, 7
Каслін М. Д. 26, 31
Клепо С. Ф. 30
Крапивенський С. Е. 11
Кремень В. Г. 15, 19, 31
Лотце Г. 7
Мигущенко Р. П. 11, 31
Нечепоренко Л. С. 21, 31
Пазиніч С. М. 1, 27, 31
Панфілов Ю. І. 31
Пірс Ч. 7
Платон 6
Пономарьов О. С. 11, 26, 27, 30, 31
Резнік С. М. 31
Рибалка В. В. 21
Ріккерт Г. 7
Романовський О. Г. 5, 14, 31
Савчук О. О. 30
Сартр Ж.-П. 11, 28
Сент-Екзюпері А., де 20
Середа Н. В. 2, 31, 32
Сократ 6
Тіщенко Л. М. 27, 31
Товажнянський Л. Л. 19
Тойнбі А. 7
Турчанинова Ю. Й. 27, 30
Ушинський К. Д. 29
Харченко А. О. 31
Чаплігін О. К. 2, 26, 31
Чорна С. С. 31
Чеботарьов М. К. 2, 31
Шпенглер О. 7
Ягунов В. В. 27, 31
Ясперс К. 31

Анотація

Текст лекцій містить виклад і аналіз сенсу, сутності і значення культури педагогічної діяльності та її суспільної цінності. Аргументовано показано, що культура педагогічної діяльності випливає з загальної ціннісної орієнтації педагогіки вищої школи. Детально розглянуто основні цінності вищої освіти та ціннісні аспекти педагогічної діяльності. Наведений матеріал ґрунтується на результатах наукових досліджень авторів та на багаторічному досвіді викладання курсу «Філософія освіти» як світоглядної та логіко-методологічної основи професійної підготовки майбутніх педагогів.

Для слухачів магістерської програми зі спеціалізації «Педагогіка вищої школи», аспірантів та молодих викладачів, всіх, хто цікавиться проблемами педагогіки вищої школи.

Abstract

The text of the lectures contains an account and analysis of the meaning, essence and significance of the culture of pedagogical activity and its social value. It is argued that the culture of pedagogical activity stems from the general value orientation of higher education pedagogy. The main values of higher education and the value aspects of pedagogical activity are considered in detail. This material is based on the results of scientific research by the authors and on many years of teaching the course "Philosophy of Education" as a philosophical and logical and methodological basis for the training of future teachers.

For the students of the master's program in the specialization "Pedagogy of Higher School", graduate students and young teachers, everyone who is interested in the problems of higher education pedagogy.

Навчальне видання

ПОНОМАРЬОВ Олександр Семенович
СЕРЕДА Наталія Вікторівна
ЧЕБОТАРЬОВ Микола Корнійович

**ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ:
СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ
В КУЛЬТУРІ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ**

Навчально-методичний посібник
для слухачів магістерської програми зі спеціалізації
«Педагогіка вищої школи» та для аспірантів

Роботу до видання рекомендував проф. Ю. І. Панфілов

В авторській редакції

План 2019 р., п. 61